

Pokretanje i prvih dvanaest godina (1963. - 1975.) *Sociologije sela*

Vlado Puljiz

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada
(u mirovini), Hrvatska
e-mail: vlado.puljiz@zg.htnet.hr

SAŽETAK U ovom prilogu raspravlja se o utemeljenju i prvom razdoblju djelovanja časopisa *Sociologija sela*.

U uvodnom dijelu autor upozorava na društveni kontekst početka izlaženja časopisa šezdesetih godina prošlog stoljeća. U drugom se dijelu osvrće na ključna ruralno-sociološka istraživanja koja su šezdesetih i sedamdesetih godina realizirali suradnici Odjela (Centra) za sociologiju sela. Autor ističe činjenicu da su rezultati tih istraživanja pokazali kako se tadašnja agrarna i ruralna struktura opirala provedbi zadanog socijalističkog projekta podruštvljavanja sela i poljoprivrede. Stoga se nametala potreba postupnog mijenjanja takvog pristupa i preusmjeravanja na model razvoja proizvodno sposobnih individualnih gospodarstava kao nositelja razvoja moderne poljoprivrede i sela.

U nastavku je riječ o promjenama u sastavu Uredništva, institucionalnom okviru djelovanja časopisa, njegovoj sadržajnoj strukturi te istaknutim inozemnim suradnicima koji su u časopisu objavljivali svoje priloge. Autor potom izdvaja ključne tematske cjeline te priloge koji su obilježili prvih dvanaest godina izlaženja „Sociologije sela“.

Na kraju priloga autor zaključuje da je časopis *Sociologija sela*, prema općeprihvaćenom saznanju, u navedenom razdoblju dao ključan doprinos razumijevanju društvenih procesa u našem selu te utemeljenju i razvoju naše ruralne sociologije.

Ključne riječi: Časopis *Sociologija sela*, društveni kontekst pokretanja časopisa, projekti ruralno-socioloških istraživanja, Uredništvo časopisa, inozemni suradnici, glavni tematski blokovi, zapaženi prilozi.

Uvod

Časopis *Sociologija sela* pojavio se u jesen 1963. godine. Pokrenula ga je skupina istraživača Odjela za sociologiju sela Agrarnog instituta u Zagrebu na čelu koje je bio Stipe Šušar, diplomirani pravnik, a po osnovnoj vokaciji, kako će se pokazati, ruralni sociolog.

Šezdesete su godine vrijeme kada su se u društvenoj strukturi Hrvatske i, šire gledano, Jugoslavije, dešavale intenzivne promjene. Te su promjene, u okviru vladajućeg socijalističkog poretka, nametnule potrebu preispitivanja osnovnih postulata politike prema selu, dakle agrarne politike te, šire gledano, politike prema seljaštvu. Zbog toga je trebalo istražiti socijalne procese i strukturu sela, te na osnovi toga inovirati projekt ruralnog, a posebno agrarnog razvoja. Nema sumnje da je u tome časopis *Sociologija sela*, kao i Odjel za sociologiju sela koji ga je pokrenuo, odigrao značajnu ulogu.

Autor ovog priloga postao je članom Redakcije „Sociologije sela“ početkom 1964. godine, kada je iz tiska izašao treći broj.¹ Godine 1967., počevši s brojem 15, izabran je, uz Vladu Cvjetičanina, za glavnog i odgovornog urednika, a od 1968. (broj 19-20) do 1975. godine (broj 49-50) obavljao je funkciju glavnog i odgovornog urednika. Zbog tog dugog razdoblja uređivanja časopisa, a povodom obilježavanja 50-e godišnjice tiskanja prvog broja, dopala me čast pisati o utemeljenju i prvom razdoblju izlazenja „Sociologije sela“.²

U prvom dijelu ovog priloga bavit ćemo se društveno-ekonomskim kontekstom te stanjem u selu šezdesetih godina prošlog stoljeća, dakle vremenom kada se časopis pojavio. U drugom bit će riječi o glavnim sociološkim istraživanjima sela koja je pokrenula skupina istraživača okupljenih oko časopisa. U trećem dijelu navest ćemo promjene u uredništvu, strukturu časopisa te istaknute inozemne suradnike koji su sudjelovali u njegovu stvaranju. U četvrtom, završnom dijelu ovog priloga ukazat ćemo na dostignuća časopisa, u prvom redu na najvrjednije članke, tematske blokove i brojeve koji su definirali sadržajni profil „Sociologije sela“.

1. Društveni kontekst šezdesetih godina

Počevši od sredine pedesetih, a posebno šezdesetih godina prošlog stoljeća, Hrvatska, uostalom kao i cijela Jugoslavija, ostvaruje veoma dobre rezultate gospodarskog

¹ U Agrarnom institutu zaposlio sam se 1. studenoga 1963. godine, u vrijeme kada se pripremao drugi broj „Sociologije sela“.

² Prvo razdoblje časopisa od 1963. do 1976. godine, prema dominantnoj boji naslovnice, možemo nazvati „zelenim razdobljem“. Potom slijedi dvadeset i jedna godina (1977. - 1997.) „bijelog razdoblja“ te, od 1998. godine pa nadalje, „plavo razdoblje“.

rasta.³ Posljedica je to promijenjenih okolnosti od kojih valja istaknuti udaljšavanje od sovjetskog modela komandnog socijalizma, decentralizaciju i veću slobodu djelovanja gospodarskih subjekata, ali i izdašnu pomoć zapadnih zemalja kojima je bilo važno da se Jugoslavija održi kao „disidentski“ model u odnosu na dominantni sovjetski socijalizam. Ilustracije radi, u razdoblju 1950. - 1980. godine u Hrvatskoj je BDP po glavi stanovnika, u vrijednosti dolara iz 1990. godine, porastao od 1 838 na 7 246 dolara, ili za oko četiri puta (Družić, 2004.: 27). Broj stanovnika Hrvatske povećao se s 3 936 000 1953. na 4 160 000 1961. godine. Demografski je rast, iz specifičnih razloga, usporen u šezdesetim godinama, tako da je 1971. godine u Hrvatskoj popisano 4 170 000 stanovnika⁴ (Gelo, Akrap, Čipin, 2005.: 47). K tome, prirodni je prirast stanovništva, odnosno natalitet, u Hrvatskoj bio relativno visok.⁵

Indikativne su promjene u socijalno-profesionalnoj strukturi stanovništva. Ključan je podatak o smanjenju udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu. Naime, Hrvatska je 1953. godine imala 56,4% poljoprivrednog stanovništva. Udio poljoprivrednika, koji se uobičajeno uzima kao temeljni pokazatelj razvijenosti, u 1961. godini pao je na 43,9%, a 1971. godine na 30,2% (ukupan je broj poljoprivrednog stanovništva 1971. godine u Hrvatskoj bio 1 338 000). Drugim riječima, već u drugoj polovini pedesetih godina Hrvatska se spustila ispod 50% udjela poljoprivrednog stanovništva, što R. Bičanić definira kao „prag razvoja“ (Bičanić, 1964). Ukupan transfer stanovnika iz poljoprivrede u nepoljoprivredne djelatnosti u razdoblju 1961. - 1971. godine dosegao je 573 tisuće, ili 57 tisuća godišnje (Puljiz, 1977: 118). Kako je u selu, ali ne samo od poljoprivrede, još uvijek živio pretežan broj stanovnika (1971. godine 2 605 000), to je značilo da je došlo do intenzivne heterogenizacije socijalne strukture sela. O tome svjedoči nekoliko podataka. Prvo, određen broj poljoprivrednika živio je u gradovima, pa, dakle, nije pripadao seoskom stanovništvu. Nadalje, oko 400 tisuća stanovnika živjelo je u selima, ali nisu bili poljoprivrednici. Njima treba dodati 369 tisuća zaposlenih u nepoljoprivrednim djelatnostima koji su živjeli na individualnim gospodarstvima, zatim više od 85 tisuća bivših poljoprivrednika zaposlenih u inozemstvu te oko stotinu tisuća seoskih poduzetnika (obrnika, trgovaca, gostioničara i drugih malih poduzetnika) kojima treba pribrojiti uzdržavane članove (Puljiz, 1975.: 7-8).

Najveći interes istraživača, kao i aktera agrarne politike, u to je vrijeme privlačila struktura individualnih gospodarstava. O tome su podatke pružila dva popisa poljoprivrede 1960. i 1969. godine. Osnovni je zaključak koji proizlazi iz podataka popisa

³ Gordan Družić piše: „Razdoblje 1950. - 1980. je razdoblje najbržeg razvoja Hrvatske ne samo u 20. stoljeću, već u ukupno promatranom povijesnom razdoblju od 1500. do 2000. godine“ (Družić, 2004.: 26).

⁴ Ovaj pad ukupnog broja stanovnika treba objasniti masovnim zapošljavanjem u zapadnim zemljama, prije svega u SR Njemačkoj, u drugoj polovini šezdesetih godina. Kako se podaci o stanovništvu 1971. godine odnose na tzv. rezidencijalno stanovništvo, dakle ono koje je boravilo u zemlji, radi se o statistički konstruiranom padu broja stanovnika.

⁵ Primjera radi, godine 1961. u Hrvatskoj se rodilo 74 190 djece, što je u odnosu na današnji broj novorođenih od nešto više od 40 tisuća ogromna razlika (Gelo i sur., 2005.: 38).

poljoprivrede da se, unatoč intenzivnim promjenama u strukturi seoskog stanovništva, održala neznatno promijenjena agrarna struktura u kojoj je dominirao sitni seljački posjed. Naime, individualnih poljoprivrednih gospodarstava, kako ih se tada nazivalo, 1960. godine bilo je u Hrvatskoj 653 tisuće, a u 1969. godini 615 tisuća. Drugim riječima, kretanje broja individualnih gospodarstava nije slijedilo opadanje broja poljoprivrednih stanovnika. Veličina prosječnog posjeda 1969. godine iznosila je 2,27 hektara obradive površine. K tome, prosječno se seljačko gospodarstvo sastojalo od sedam parcela. Postavlja se pitanje: kako se na takvom malom posjedu (jednom od najmanjih u Europi!) moglo živjeti?⁶ Odgovor nalazimo u socijalno-ekonomskoj strukturi individualnih gospodarstava. Naime, tek polovina domaćinstava (51%) koja su živjela na zemljišnim gospodarstvima bila su čista poljoprivredna domaćinstva. Nadalje, njih 41% pripadalo je kategoriji mješovitih domaćinstava, što znači da je u njima, pored poljoprivrednika, bilo članova zaposlenih izvan poljoprivrede. Oko 5% bilo je nepoljoprivrednih domaćinstava u kojima su svi aktivni članovi radili izvan posjeda, a preostala su bila domaćinstva s posjedom, ali bez radne snage (Livada, Perović, 1974.: 25). K tome, više od polovine ukupnog dohotka prosječno je seosko domaćinstvo ostvarivalo izvan poljoprivrede. S jedne strane imamo, dakle, smanjivanje broja poljoprivrednog stanovništva i heterogenizaciju socijalno-profesionalne strukture sela, a s druge strane sitan, razmrvljen zemljišni posjed na kojem seoska domaćinstva žive velikim dijelom zahvaljujući dohocima koje ostvaruju u industriji i u drugim nepoljoprivrednim djelatnostima. Produktivna poljoprivreda, koja bi mogla zadovoljavati potrebe sve brojnijeg gradskog stanovništva i od koje bi seljaci mogli pristojno živjeti, u takvim je okolnostima jednostavno nemoguća. Stoga se pred nositelje agrarne politike postavilo osnovno pitanje: kako djelovati eda bi se postupno stvorila organizacija i struktura proizvodnih jedinica koje će racionalno proizvoditi dostatne količine prehrambenih i drugih poljoprivrednih proizvoda?

Valja podsjetiti da Jugoslavija nakon Drugog svjetskog rata nije provela nacionalizaciju zemljišta kako je to nakon Oktobarske revolucije učinjeno u Sovjetskom Savezu. Tadašnji nosioci vlasti procijenili su da nacionalizacija zemljišta u našim uvjetima nije održiva i da ne donosi ekonomske koristi. Nadalje, pokušaj kolektivizacije zemljišta u privatnom vlasništvu krajem četrdesetih godina doživio je, zahvaljujući otporu seljaštva, potpuni ekonomski i politički slom, pa je projekt kolektivizacije seljačkih posjeda početkom pedesetih godina definitivno napušten. Nakon toga oblikovana je doktrina o postupnom područjavanju zemljišta u privatnom vlasništvu kao specifičnom jugoslavenskom putu poljoprivrednog razvoja. Sredinom šezdesetih S. Šušar je pisao: „(...) proces područjavanja zemljišta u Jugoslaviji je postao funkcija cjelokupnog privrednog razvoja socijalističkog društva, materijalnih mogućnosti i potreba tog društva, te stupnja i intenziteta društveno-ekonomskih promjena kako u društvenoj bazi tako i u društvenoj klasno-socijalnoj strukturi“ (Šušar, 1966.: 9). U to vrijeme profilirala su se dva oblika „područjavanja poljoprivrede“: širenje površina društvenog sektora u kojem su dominantnu ulogu imali poljoprivredno-in-

⁶ Mijo Mirković tridesetih je godina prošlog stoljeća o životnim uvjetima naših seljaka napisao: „Za život je potrebno tako malo i nitko ne zna kao seljak sa koliko se može ipak živjeti.“ (Mirković. 1937.: 14).

dustrijski kombinati te kooperacija individualnih poljoprivrednika s poljoprivrednim društvenim subjektima ili putem poljoprivrednih zadruga.⁷ U oba slučaja radilo se o oblicima vertikalne integracije u poljoprivredi poznate u razvijenim zapadnim zemljama. To je, dakle, bio novi politički kredo oko kojeg se šezdesetih godina definirala agrarna politika.

U tom razdoblju mijenjali su se i drugi parametri politike prema seljaštvu. Oni su implicitno podrazumijevali napuštanje dogme o „seljaštvu kao reliktu klasnog društva“ koji treba što prije prevladati. Primjera radi, 1960. godine uvedeno je osnovno zdravstveno osiguranje poljoprivrednika, a 1980. godine, mada u manjem obimu od radničkog, mirovinsko-invalidsko osiguranje poljoprivrednika (Puljiz i sur., 2008.: 24).

Ruralni sociolozi koji su se okupili u Odjelu za sociologiju sela Agrarnog instituta, a koji su pokrenuli časopis *Sociologija sela*, radili su na znanstvenim projektima kojima su nastojali istražiti stanje sela i agrara te definirati osnovne pretpostavke za projekt podruštvljavanja poljoprivrede. Međutim polazeći od tih ciljeva oni su, *de facto*, otkrili bitno promijenjenu strukturu sela koju su analizirali u svojim radovima, pored ostalog u onim objavljenim u časopisu *Sociologija sela*. Istovremeno su došli do zaključka da je realizacija projekta socijalističke preobrazbe sela na dotadašnjim osnovama teško izvediva, ako ne i nemoguća. U skladu s tim, usporedo s empirijskim istraživanjima, učvršćivali su saznanja o situaciji i procesima koji će determinirati budućnost našeg sela.

2. Glavni projekti socioloških istraživanja sela

Agrarni institut osnovan je 1960. godine. Temeljni mu je zadatak istraživati ekonomske i socijalne procese u selu i poljoprivredi. Prvi direktor Agrarnog instituta bio je Branko Karanović.⁸ U početku su među istraživačima Instituta prevladavali agrarni ekonomisti. Međutim 1962. godine, pored Odjela za ekonomiku poljoprivrede, utemeljen je Odjel za sociologiju sela, kojem je prvi voditelj Stipe Šuvar.⁹ Ova dvojna organizacijska struktura Instituta uglavnom se održala do integracije Odjela (kasnije Centra) za sociologiju sela u Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu 1972. godine. Nakon Branka Karanovića, 1962. godine direktorom Agrarnog instituta postao je profesor Ekonomskog fakulteta Vladimir Stipetić. Iste godine osnovan je Odjel za sociologiju sela a godinu dana kasnije pokrenut je časopis *Sociologija sela*. Vladimira Stipetića na čelu Agrarnog instituta 1964./65. godine naslijedio je

⁷ Podruštvljavanje podrazumijeva pretvaranje privatnog u društveno zemljišno vlasništvo, koje se obavljalo na različite načine, a najviše kupovinom, dok je kooperacija predstavljala svojevrsno podruštvljavanja proizvodnje privatnog sektora.

⁸ Branko Karanović 1962. godine postao je direktorom Jugoslavenske poljoprivredne banke u Beogradu. Tragično je poginuo posljednjeg dana 1964. godine u prometnoj nesreći na autoputu Zagreb - Beograd.

⁹ Prvu skupinu istraživača Odjela za sociologiju sela činili su, prema redoslijedu dolaska, Stipe Šuvar, Vlado Cvjetičanin, Svetozar Livada, Vlado Puljiz i Edhem Dilić.

Zvonimir Baletić, koji je 1964. godine, kao prvi od mladih suradnika Instituta, doktorirao iz područja političke ekonomije na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Međutim Baletić uskoro odlazi na znanstveni studij u SAD, pa funkciju direktora Instituta preuzima Stipe Šušvar, koji je, također na Pravnom fakultetu u Zagrebu, 1965. godine doktorirao na temi o kulturnim odnosima i njihovim perspektivama u našem selu. Stipe Šušvar obavljao je dužnost direktora do 1969. godine kada odlazi iz Instituta. Ipak, on nastavlja intenzivno surađivati na projektima ruralno-socioloških istraživanja. U vremenu od nekoliko mjeseci poslije odlaska Stipe Šušvara v. d. direktora Agrarnog instituta bio je Svetozar Livada. Tijekom 1969. godine izvršena je integracija Agrarnog instituta i Instituta za ekonomiku poljoprivrede Poljoprivrednog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a Odjel za sociologiju sela preimenovan je u Centar za sociologiju sela¹⁰ U novom Institutu za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela funkciju je direktora u razdoblju 1970. - 1972. godine obavljao profesor Poljoprivrednog fakulteta Branko Štancl. Konačno, 1972. godine dolazi do razdvajanja dotadašnjeg instituta na dva dijela, tako da Centar za sociologiju sela, nakon kratkog vremena, postaje Centar za sociologiju sela, grada i prostora te, kao posebna istraživačka jedinica, biva integriran u Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. U to je vrijeme direktor Instituta profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Vladimir Serdar.

Ove smo institucionalne promjene, koje su definirale organizacijski okvir djelovanja skupine ruralnih istraživača, naveli kako bismo bolje razumjeli kontekst nastanka i izlazenja časopisa „Sociologije sela“ u prvom razdoblju.

U nastavku želimo svratiti pažnju na znanstveno-istraživačke projekte na kojima su u tom vremenu radili suradnici Odjela za sociologiju sela. Bit će riječi o glavnim projektima, dok ćemo zanemariti one po opsegu i dometu manje značajne.

Najvažniji projekt na kojem su se angažirali suradnici Odjela za sociologiju sela 1963., 1964. i 1965. godine imao je dugačak naslov: „Mogućnost povećanja zemljišnih površina u društvenom vlasništvu i posjedu kao posljedica utjecaja općeg privrednog i društvenog razvoja na promjene agrarne strukture s posebnim osvrtom na gravitaciona područja gradova i industrijskih centara i regionalne specifičnosti“.¹¹ Na ovom su projektu radili svi suradnici Odjela za sociologiju sela „prve generacije“ (Stipe Šušvar, Vlado Cvjetičanin, Svetozar Livada, Vlado Puljiz i Edhem Dilić), a isto tako

¹⁰ Krajem šezdesetih godina u Odjelu (Centru) za sociologiju sela zaposlilo se nekoliko novih, mladih istraživača: Adolf Malić, Silva Mežnarić, Milan Župančić, Ivan Magdalenić, Ruža First-Dilić, Jordan Jelić, od kojih su neki nakon par godina napustili Odjel. Početkom sedamdesetih ovoj su se skupini priključili Alija Hodžić i Maja Štambuk. Nakon što je Centar za sociologiju sela transformiran u Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, u njegov sastav ušli su urbani sociolozi Dušica Seferagić i Vladimir Lay (Petak, A., ur. 2004.).

¹¹ Ovaj smo projekt skraćeno nazvali „Mogućnosti podruštvljavanja zemljišta“.

i vanjski suradnici, od kojih nekolicina iz drugih republika i pokrajina.¹² Projektom je rukovodio Stipe Šušar. U okviru ovog ambicioznog i kompleksnog projekta napisano je 17 separatnih studija posvećenih pojedinim istraživačkim područjima.¹³ Istraživanje je okončano sintetskom studijom pod naslovom „Društveno-ekonomski uvjeti povećanja obradivog zemljišta u društvenom vlasništvu i posjedu“, čiji je autor Stipe Šušar. Skraćena verzija te studije objavljena je u „Sociologiji sela“ br. 7-8 iz 1966. godine. Njen autor, pored ostalog, upozorava da proces podružljavanja zemljišta ne treba ubrzavati neovisno o objektivnim društveno-ekonomskim okolnostima u selu te da se pri tome ne smiju zanemariti rezultati ekonomskih i socioloških istraživanja.

Ovaj projekt istraživanja od ključne je važnosti za daljnja istraživanja sela jer su tom prilikom definirana glavna istraživačka područja kojima će se u narednim godinama baviti suradnici Odjela za sociologiju sela. Moglo bi se reći da smo mi tadašnji istraživači, zahvaljujući tom projektu, „otkrili“ strukturu našeg sela i procese njegove transformacije.

Pred kraj projekta o podružljavanju zemljišta, 1965. godine, suradnici Odjela za sociologiju sela Stipe Šušar, Svetozar Livada, Vlado Cvjetičanin i Edhem Dilić redigirali su studiju „Društvene promjene u selu“ u kojoj je učinjen naredni korak u definiranju istraživačkih područja naše ruralne sociologije.

Glavne su istraživačke teme Odjela (kasnije Centra) u godinama koje su uslijedile: staračka poljoprivredna gospodarstva (domaćinstva) (Livada), mješovita gospodarstva (domaćinstva) (Cvjetičanin), deagrarizacija poljoprivrednog stanovništva (Puljiz), orijentacija i aspiracije seoske omladine (Dilić), seoska obitelj (Ruža First-Dilić), struktura individualnih gospodarstava (Župančić) te kulturne promjene u našim selima (Šušar).

Ovdje valja izdvojiti tri vanjska suradnika koja su dala značajan doprinos istraživanjima Odjela za sociologiju sela. Mislimo na Josipa Defilippisa iz Splita, koji se bavio socijalno-ekonomskim promjenama u selima jadranskog područja, Vojislava Đurića iz Novog Sada, koji je, pored ostalog, inicirao istraživanja inovacija u selu te Petra Markovića iz Beograda, koji je dao bitan doprinos istraživanju agrarne strukture.¹⁴

¹² Navodimo imena vanjskih suradnika: Petar Marković i Bora Radovanović iz Beograda, Ljubo Božić iz Sarajeva, Lojze Avšič iz Ljubljane, Prokopije Milenković iz Novog Sada, Miloš Bogdanović iz Prištine. Iz Zagreba od vanjskih je suradnika surađivao Ivan Klauzer, a iz Rijeke Nada Šaban.

¹³ Primjera radi, autor ovog priloga napisao je separatnu studiju „Poljoprivredna proizvodnja i socijalne promjene u planinskim selima SR Bosne i Hercegovine, SR Hrvatske i SR Slovenije“. Tom je prilikom, uz pomoć anketara, obavio empirijsko istraživanje u trideset planinskih sela (u svakoj od ove tri republike po deset), s time da je prilikom istraživanja u Sloveniji surađivao s Lojzetom Avšičem.

¹⁴ Petar Marković je autor u Biblioteci Sociologije sela 1974. godine objavljene knjige *Migracije i promene agrarne strukture*.

Ukratko, može se reći da smo do sredine šezdesetih godina otvorili veliko znanstveno „gradilište“ na kojem ćemo u narednom razdoblju razvijati, kako je od znanstvenika iz drugih centara nazvana, „zagrebačku školu ruralne sociologije“ kao kreativno okupljalište ruralnih sociologa iz cijele zemlje.

Treći veliki, znanstveno najambiciozniji, projekt istraživanja koji je obilježio drugu polovinu šezdesetih i početak sedamdesetih godina bio je „Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji“. Ideja o istraživanju tipologije ruralnih sredina pojavila se u Odjelu za sociologiju sela 1967. godine a nešto kasnije odobrena su sredstva za studentski projekt. Cilj je projekta istraživanja, kako stoji u njegovu obrazloženju, potreba „(...) da se uoči prava dimenzija, bit, intenzitet i kvalitet osnovnih društveno-kulturnih procesa koji se odvijaju u našem selu.“ Dakle ovaj se put ne radi o „društveno-ekonomskim promjenama“, kako su do tada uobičajeno naslovljavani naši projekti, nego o „društveno-kulturnim procesima“ u selu. Nakon što je 1970. godine završen studentski projekt, odobrena su sredstva za empirijsko istraživanje tipologije ruralnih sredina a trebala su ga realizirati četiri znanstveno-istraživačka instituta u zemlji. Cijelim je projektom rukovodio Stipe Šuvar. Zbornik teorijskih i metodologijskih radova sadržan je u knjizi „Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji“ iz 1972. godine. On se sastojao od tri dijela. U prvom je dijelu obrađena tipologijska metoda u sociologiji (Milan Župančić, Ruža First-Dilić), u drugom su dijelu opisana inozemna tipologijska istraživanja sela (Vlado Puljiz, Ruža First-Dilić, Matija Golob i Denko Denkovski), u trećem su analizirana sociološka i srodna istraživanja u jugoslavenskom selu s posebnim osvrtom na tipologijske elemente (Svetozar Livada, Cvetko Kostić, Rada Boreli, Matija Golob, Stefan Kostovski), u četvrtom je dijelu rukovodilac projekta Stipe Šuvar izložio tipologijsku metodu u našem istraživanju, a u posljednjem, petom dijelu priložena je odabrana literatura te metodološki instrumenti, među kojima valja izdvojiti nacrt Ruralnog atlasa.

Budući da je prije toga skupina francuskih ruralnih sociologa u Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja (C.N.R.S.) na čelu s Henrijem Mendrasom, provela istraživanje tipologije francuskih ruralnih sredina, to nam je njihovo istraživanje poslužilo kao inspiracija u definiranju metodologijskog pristupa. Podsjetimo, osnovna je teza Henrija Mendrasa da se francusko seljaštvo oblikovalo u specifičnim povijesnim, geografskim i kulturnim uvjetima, te da se stoga ne može govoriti o jednom seljačkom društvu, nego o mnoštvu seljačkih društava koja čine autonomne socijalno-kulturne entitete. Mendras se, dakle, inspirirao veberijanskim pluralizmom kulturnih singulariteta koje treba razumjeti kao jedinstvene povijesne fenomene. Uslijed toga seljačka je društva, kako je istaknuo, nužno proučavati iznutra, u njihovoj posebnosti, rekonstruirati tradicionalne poluge njihova funkcioniranja, pa, dakle, otkriti njihovu unutrašnju logiku. Tek je na taj način moguće razumjeti proces dezintegracije sela i njegovu integraciju u urbano-industrijsko društvo.¹⁵ Nakon petogodišnjeg istraživa-

¹⁵ Kako sam u to vrijeme dvije godine bio na postdiplomskom studiju u Montpellieru u Francuskoj (1965/66. i 1970/71. godine), upoznao sam se s radom Mendrasove skupine ruralnih sociologa, a sa samim Mendrasom kasnije sam održavao kontakte. Pored toga, nekoliko priloga Mendras i njegovi kolege objavili su u našem časopisu, a 1986. godine na hrvatskom je objavljena Mendrasova knjiga *Seljačka društva: elementi za jednu teoriju seljaštva*, koju je autor ovog priloga preveo s francuskog jezika i napisao joj pogovor.

nja Mendrasova je istraživačka skupina 1971. godine objavila studiju pod naslovom „Francuski ruralni kolektiviteti“, a 1974. godine najbliži Mendrasov suradnik Marcel Jollivet priredio je zbornik radova suradnika u istraživanju tipologije francuskih sela pod naslovom „Seljačka društva ili borba klasa u selu“ u kojima su raspravljene osnovne metodologijske kontroverze koje su se pojavile u tom velikom istraživanju. Naime, Marcel Jollivet, suprotno Mendrasovoj teoriji o seljačkim društvima kao kulturnim singularitetima u kojima je, usprkos promjenama, u modernom dobu ostalo originalnih obilježja koje istraživači trebaju otkriti i tako definirati tipove ruralnih sredina, zastupao je ideju prema kojoj je nemilosrdni kogač povijesti prešao preko svih seoskih društava i uništio njihova autohtona obilježja.¹⁶

U definiranju naše tipologijske metode Stipe Šuvar se u ovom metodologijskom sporu implicitno priklonio Marcelu Jollivetu. Ključan je sljedeći pasus u kojem on iznosi svoj stav: „Jedini način da se raznolikost seoskih sredina ‘prilagodi’ potrebama validne sociološke komparacije i sinteze ogleđa se u izradi tipologije, koja bi ‘slične slučajeve’ svrstala oko određenog ‘idealnog tipa’ na tipološkoj ljestvici.“ (Šuvar, 1972.: 142). Drugim riječima, Šuvar se opredjeljuje za kontinuirano svrstavanje naših sela s obzirom na njihova osnovna socijalno-kulturna obilježja.

„Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji“, unatoč velikim pripremnim naporima i poduzetim empirijskim istraživanjima, zbog financijskih problema, složene organizacije istraživanja te promijenjenih društvenih okolnosti, nažalost, nije dovršena. Ipak, rad na tom projektu donio je istraživačima Odjela za sociologiju sela vrijedna saznanja.¹⁷

Sljedeće veliko istraživanje, provedeno početkom sedamdesetih godina, također je, kao i već ranije spomenuto, bilo naslovljeno „Društvene promjene u selu“. Istraživanjem su rukovodili: Edhem Dilić, Svetozar Livada i Vlado Puljiz.¹⁸ Provedeno je na uzorku od 1 478 kućedomaćina seoskih gospodarstava na području šest općina

¹⁶ Ovu smo otvorenu metodologijsku raspravu između Mendrasa i Jolliveta, u bloku posvećenom Henriju Mendrasu, objavljenom u našem časopisu povodom njegove smrti 2003. godine, istaknuli kao primjer slobodne, kritičke, otvorene i plodonosne znanstvene rasprave, kakvu bi inače, pretpostavljamo, i u nas znanstvenici trebali voditi (Puljiz, 2003.).

¹⁷ Vrijedi se prisjetiti da je u suradnji s Europskim sociološkim centrom u Parizu uspješno obavljeno, doduše znatno manjeg opsega, istraživanje promjena u sustavima srodstva u 14 jugoslavenskih sela, od čega su tri bila hrvatska sela (Buševac, Petrčane i Begovo Razdolje) (Cuisenier, Kostić, 1965.).

Stjecajem okolnosti Cvetko Kostić, Rada Boreli i autor ovog priloga kako bismo dali završne komentare rezultata istraživanja u našim selima, dvadesetak smo dana u svibnju 1968. godine boravili u Europskom sociološkom centru u Parizu, upravo u vrijeme kada je izbila poznata studentska pobuna. Tako smo imali iznimnu priliku prisustvovati najzanimljivijim scenama šezdesetosmaške revolucije u Latinskom kvartu, oko Sorbonne te na drugim mjestima Pariza.

¹⁸ Istraživačku su ekipu činili: Milan Benc, Vlado Cvjetičanin, Edhem Dilić, Vojislav Đurić, Ruža First-Dilić, Alija Hodžić, Jordan Jelić, Ante Kolega, Svetozar Livada, Ivan Magdalenić, Vlado Puljiz i Milan Župančić.

u šest republika.¹⁹ Dva su cilja istraživanja: otkriti perspektive socijalne reprodukcije individualnih gospodarstava te utvrditi stavove seoskog stanovništva o podružljavanju zemljišta i udruživanju seljaka. Osnovni nalaz istraživanja potvrdio je ranija naša saznanja o tome da će na selu, kao i na zemljišnim posjedima, u budućnosti prevladati nepoljoprivrednici. Naime, od svih ispitanih gospodarstava u kojima je kućedomaćin imao više od pedeset godina samo njih između četvrtine i petine imalo je nasljednika poljoprivrednika, dok su na svim drugim gospodarstvima nasljednici biti nepoljoprivrednici, bilo oni koji žive na posjedu ili su pak izvan njega.²⁰ Nadalje, većina je ispitanika, posebno onih mlađih, bila skeptična u pogledu mogućnosti podružljavanja poljoprivrede, a isto tako prevladavalo je mišljenje prema kojem bi individualni poljoprivrednici, da bi od njega mogli živjeti, trebali imati dvostruko veći zemljišni posjed od tadašnjeg, kao i bolju opremljenost poljoprivrednim strojevima. Rezultati istraživanja objavljeni su 1974. godine u ediciji Biblioteka Sociologije sela pod naslovom „Društvene promjene u selu“. Predgovor je napisao ugledni beogradski sociolog Radomir Lukić.

Iz današnje perspektive gledano može se reći da je velika greška tadašnje agrarne politike bila u tome što nije učinila strateški zaokret prema jačanju individualnih poljoprivrednih gospodarstava, poznatih iz europske literature kao „vitalna gospodarstva“ (franc. *exploitations viables*).

Bilo je još nekoliko manjih istraživačkih projekata na kojima je početkom sedamdesetih godina radio Odjel za sociologiju sela o kojima ovdje neće biti riječi.

3. Pokretanje „Sociologije sela“, uredništvo, struktura časopisa i inozemni suradnici

Prvi voditelj Odjela za sociologiju sela Agrarnog instituta Stipe Šuvar 1963., dakle godinu dana nakon osnivanja Odjela, zajedno s malobrojnomo skupinom suradnika pokrenuo je časopis *Sociologija sela*, prvi takve vrste ne samo u bivšoj državi nego i u tadašnjem socijalističkom svijetu. Štoviše, bio je to prvi sociološki časopis u Hrvatskoj. Stipe Šuvar od samog je početka istraživačkom radu ove skupine ruralnih sociologa, kao i samom časopisu, dao osobni pečat. Djelovao je s velikom intelektualnom snagom, vizijom, znanjem i poduzetnošću, koja se nama, njegovim najbližim suradnicima, ponekad činila kao da graniči s intelektualnom drskošću. Kako su rezultati njegovih inicijativa bili brzo vidljivi, to smo mi, njegovi suradnici, stjecali samopouzdanje i vjeru da na području ruralne sociologije možemo stvoriti nešto

¹⁹ Radilo se o općinama Valpovo, Ruma, Bosanska Gradiška, Kragujevac, Škofja Loka i Strumica.

²⁰ Ovo smo istraživanje radno nazvali „Socijalna reprodukcija individualnih gospodarstava“ jer smo samim naslovom htjeli upozoriti da nam predstoji perspektiva „nepoljoprivredne poljoprivrede“.

znanstveno relevantno i društveno korisno.²¹ Nakon što se uvjerio da će se časopis i istraživanja iz ruralne sociologije održati, Stipe Šušvar je, uredivši dva prva broja, mjesto glavnog i odgovornog urednika ustupio Vladi Cvjetićaninu i Svetozaru Livadi. Međutim njegov utjecaj na uređivanje časopisa i dalje je ostao bitan.

Članovi prve Redakcije *Sociologije sela* bili su Vlado Cvjetićanin, Cvetko Kostić, Svetozar Livada, Petar Marković, Mirko Martić, Vladimir Stipetić i Stipe Šušvar. Bila je to kombinacija članova Odjela za sociologiju sela, uglednih sociologa (Kostić, Martić) i agrarnih ekonomista (Marković, Stipetić). U trećem broju (početkom 1964. godine) članom Redakcije postao je Vlado Puljiz, a od tog su broja pa do 1966. godine glavni i odgovorni urednici časopisa bili Vlado Cvjetićanin i Svetozar Livada. Godine 1967. godine dolazi do promjene te su urednici Vlado Cvjetićanin i Vlado Puljiz. Uskoro će zbog zapošljavanja izvan Instituta Odjel za sociologiju sela napustiti Vlado Cvjetićanin,²² pa će funkciju glavnog i odgovornog urednika časopisa od broja 19-20 1968. godine pa do kraja 1975. godine (zaključno s brojem 49-50) obavljati Vlado Puljiz.

Najznačajnija promjena u organizaciji i sastavu Redakcije dogodila se početkom 1967. godine (obznanjena je u broju 15) kada je stara Redakcija proširena novim članovima, a uspostavljen je Redakcioni odbor kao uže, operativno uredničko tijelo. Ističemo da su u Redakciju, njen širi sastav, ušli novi članovi: Rudolf Bičanić, Edhem Dilić (istovremeno je postao članom Redakcionog odbora), Janez Jerovšek, Ilija Josifovski, Danilo Marković, Dragana Prokić, Vojin Radomirović i Momo Vidak Vujačić. U uvodniku broja 15 istaknuto je da je proširenje Redakcije učinjeno zbog toga što se pred časopis postavljaju novi, složeniji zadaci, pa je stoga potrebna suradnja šireg kruga istaknutih znanstvenika i istraživača sela. Osobito nam je zadovoljstvo bilo što je članom šireg uredničkog tijela postao Rudolf Bičanić, vodeći hrvatski ruralist dvadesetog stoljeća, koji je u našem časopisu objavio četiri izuzetno vrijedna teoretska priloga.²³

Godine 1970. članovima Redakcije (širi sastav) postaju Slavoljub Dubić, (godine 1941. objavio je prvi udžbenik sociologije sela na hrvatskom jeziku), Vojislav Đurić,

²¹ O ulozi Stipe Šušvara u utemeljenju i razvoju časopisa *Sociologija sela* pisalo je nekoliko nas, njegovih suradnika, povodom njegove smrti u časopisu broj 170 (4) iz 2005. godine.

²² Vlado Cvjetićanin, nakon što se krajem 1966. godine zaposlio izvan Instituta, nastavio je surađivati kako u našim istraživačkim projektima tako i u časopisu *Sociologija sela*.

²³ Nažalost, Rudolf Bičanić je uskoro, 1968. godine, preminuo pa smo u broju 23-24/1968., *post mortem*, objavili njegov rukopis o teorijama o agrarnoj prenapučenosti. Prisjećam se posljednjeg razgovora s Rudolfom Bičanićem na stubištu zgrade u Amruševoj br. 8. Bio je entuzijastičan u pogledu buduće suradnje u „Sociologiji sela“. Tako je najavio da će za časopis napisati prilog o, kako je rekao, „borbi volova i konja u poljoprivredi“, aludirajući na kolonizaciju Slavonije od strane austrijske carice Marije Terezije sredinom osamnaestog stoljeća, kao i na promjene od tamošnjim selima koje su donijeli doseljenici iz drugih, razvijenijih dijelova carstva. O tome je Bičanić 1951. godine pisao u knjizi *Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji (1750 - 1860)*.

Zdravko Mlinar te Branko Štancl, profesor Poljoprivrednog fakulteta u Zagrebu i direktor Instituta za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela, čijim je dijelom postao Centar za sociologiju sela. Zabilježimo još jednu promjenu u sastavu uredničkih tijela časopisa 1974. godine. Naime, u sastav Redakcije i Redakcionog odbora ulaze novi članovi Odjela za sociologiju sela Ruža First-Dilić i Milan Župančić, a članovima Redakcije prestaju biti Janez Jerovšek i Branko Štancl. Tada dobivamo preimenovanog izdavača časopisa: Centar za sociologiju sela, grada i prostora, koji nakon integracije postaje istraživačka jedinica Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Godine 1976. (od broja 51-52) za glavnu i odgovornu urednicu časopisa izabrana je Ruža First-Dilić.

Valja podsjetiti na tadašnju osnovnu strukturu časopisa. U prvom dijelu objavljavani su članci sa sažecima na engleskom i ruskom jeziku. Pored toga, ustalile su se rubrike „Informacije“ i „Osvrti“ te iznimno bogata rubrika „Knjige i časopisi“ u kojoj su objavljavani prikazi gotovo svih relevantnih stranih časopisa koji su se bavili selom, a isto tako i prikazi najvažnijih knjiga iz ruralnog područja domaćih i stranih autora. Ove rubrike svojim sadržajem možda najbolje svjedoče o ogromnoj akribiji, prije svega, članova Redakcije, ali i vanjskih suradnika, koji su u časopisu nastojali zabilježiti sve što je vrijedno iz ovog područja objavljavano u nas i u svijetu.²⁴ K tome, od broja 33 u časopisu se pojavljuje redovna rubrika „Naš prijevod“ u kojoj su objavljavani zapaženi članci stranih autora. Povremene su bile rubrike: „Iz naše ruralne prošlosti“, „Iz istraživačke prakse“ te „Bibliografije radova iz područja sociologije sela“.

U časopisu je, pored rubrike „Naš prijevod“, u kojoj nalazimo kvalitetne inozemne priloge, objavljeno više priloga uglednih stranih autora od kojih valja, prema redu pojavljivanja, spomenuti prilog J. Taubera (sociološko proučavanje sela u ČSSR), W. Misiune (preobražaj poljskog sela), J. M. Halperna (bibliografija o našem selu na stranim jezicima), J. Cuiseniera (u koautorstvu s C. Kostićem, o sociološkoj anketi u jugoslavenskim selima), J. Prochazke (zadružna demokracija u Čehoslovačkoj), A. K. Constandsea (ruralna sociologija u Nizozemskoj), I. Adamskog (o naprednim gospodarstvima u Poljskoj), M. Maccobyja (meksičko selo), M. Jolliveta (tipolojska metoda u proučavanju seoskih društava), J. Varge (sociologija sela u Mađarskoj), Lj. Tjagunenکو (pedeset godina razvoja sovjetskog sela), Theodora Shanina (seljaštvo kao politički faktor), Silva J. D. Cruza (seoska omladina u Portugalu), H. Mendrasa (problemi ankete u selu), B. Galeskog (društvena organizacija i promjene u selu), J. Zemke (seoska stambena izgradnja u Slovačkoj), J. Kolaja (organizacija male zajednice u Kentuckyu), G. M. Ferranda (istraživanje sela u Španjolskoj), H. Islami (preobražaj sela u Albaniji), A. A. Diaz (seljaci-radnici u Meksiku), E. Sicarda (kućne ekonomske zajednice), V. Misiune (kooperacija u poljskoj poljoprivredi), C. Barberisa (poljoprivreda s djelomičnim vremenom).

²⁴ Zanimljivo je spomenuti da je Zvonimir Baletić, kratko vrijeme direktor Agrarnog instituta, u prvih šest brojeva „Sociologije sela“ objavio dvanaest prikaza, informacija i osvrti.

Ako se usporede članci stranih autora, prijevodi, informacije, osvrti te prikazi časopisa i knjiga, možemo zaključiti da su najviše pažnje uredništva „Sociologije sela“ zaokupljale dvije europske zemlje: Francuska i Poljska. To objašnjavamo činjenicom da se u tim zemljama do novijeg doba održalo relativno brojno seljaštvo, koje je, uostalom kao i naše, odigralo značajnu ulogu u nacionalnoj povijesti, a koje se tijekom dvadesetog stoljeća pod utjecajem procesa modernizacije transformiralo, pa su u ovim dvjema zemljama nastala brojna, nama instruktivna ruralno-sociološka istraživanja.

4. Zapaženi članci i tematski brojevi časopisa

U posljednjem dijelu ovog pregleda ukratko ćemo upozoriti na nekoliko, promatrano sa stajališta razvoja sociologije sela, istaknutih priloga domaćih autora i tematskih cjelina objavljenih u prvih pedeset brojeva časopisa.

U prvom broju, pored uvodnika glavnog i odgovornog urednika Stipe Šuvara u kojem se definiraju ciljevi časopisa, vrijedno je izdvojiti članak Cvetka Kostića „Razvitak i predmet sociologije sela“. U drugom broju objavljen je prilog Rudolfa Bičanića „Agrarna prenapučenost“ u kojem se raspravlja problem viškova radne snage u poljoprivredi kao temeljni problem naše agrarne strukture. U broju 5-6 drugi je teorijski članak Rudolfa Bičanića naslovljen „Tri koncepcije ruralnog planiranja“, zatim članak Vere Stein Erlich „Porodični odnosi prije prodora individualizma“. U broju 7-8 vrijedi upozoriti na članak Stane Krašovca „Budućnost mješovitih gospodarstava“ (u ovom broju još je nekoliko priloga o mješovitim gospodarstvima i seljacima-radnicima) te Zdravka Mlinara „Formalna grupna participacija u selu“. Iz broja devet ističemo članak Stipe Šuvara „Osnovne determinante seljačkog načina života“. Edhem Dilić je prilogom „Aspiracije i orijentacija seoske omladine“ objavljenom u broju 10 naznačio novo istraživačko područje kojim će se narednih godina baviti. Iz broja 13-14 izdvajamo prilog Svetozara Livade „Staračka poljoprivredna domaćinstva“ te prilog Vlade Cvjetičanina „Prilog razmatranju proširene reprodukcije individualnog gospodarstva“. Treći članak Rudolfa Bičanića „Poljoprivreda i stručnjaci za političke nauke“ objavljen je u broju 17. Cvetko Kostić u broju 21 objavio je članak „Seljakova ličnost“, a u broju 23-24 valja upozoriti na prilog Vladimira Stipetića „Privredni razvoj, poljoprivredno stanovištvo i njegovi dohoci: komparativna analiza povijesnog iskustva“. Iz broja 26 časopisa izdvajamo članak Josipa Defilippisa „Ruralni aspekti prostornog planiranja“. Stipe Šuvar u broju 27-28 časopisa ponovno se javlja s analizom kulturnih promjena u prilogu „Vrednote tradicionalne kulture u našem društvenom razvoju“.²⁵ Vrijedan je članak urbanog sociologa Milana Preloga u broju 31-32 pod naslovom „Čovjek u gradu: pojave, tumačenja, osnovna pitanja“. Vojslav Đurić u prilogu „Difuzija inovacija kao istraživačko polje ruralne sociologije“, objavljenom u broju 33, otvorio je novu temu naše ruralne sociologije. U broju 43 časopisa prilog je Vlade Puljiza „Oblici i posljedice deagrarizacije u našem selu“.

²⁵ Nekoliko drugih priloga o seljačkim vrednotama i kulturi, objavljenih u časopisu, nalazimo u knjizi Stipe Šuvara *Između zaseoka i megalopolisa* koja je 1973. godine kao prva objavljena u ediciji Biblioteka sociologije sela.

Posebnu vrijednost časopisa *Sociologija sela* predstavljaju tematski blokovi članaka te tematski brojevi.

U broju 11-12 objavljen je blok priloga koji se bave područstvljavanjem obradivog zemljišta (uvodnik i opsežni pregled osnovnih rezultata spomenutog istraživanja S. Šuvara, prilozima M. Jevđović i N. Mitića).

Broj 22 u cijelosti je posvećen problemima seoske omladine (priredio ga je E. Dilić, a surađivali su P. Novosel, M. Zvonarević, E. Dilić, R. First, M. Župančić i P. Marković).

Posebno je vrijedan broj 29-39 časopisa u kojem su objavljeni članci naših najistaknutijih autora o glavnim promjenama u selu i agraru (priloge su napisali: V. Stipetić, P. Marković, S. Dubić, V. Radomirović, A. Starc, S. Livada, V. Puljiz, M. Kadić, S. Šuvar, V. Đurić, C. Kostić, E. Dilić, Z. Mlinar, D. Marković, M. Župančić i A. Malić i M. Martić). Ovaj broj časopisa objavljen je kao posebna publikacija na engleskom jeziku pod naslovom *Yugoslav Village*.

Procesima urbanizacije i industrijalizacije te njihovim posljedicama u selu i društvu gledanom u cjelini posvećen je broj 31-32 (autori su priloga: M. Radovanović, M. Prelog, S. Tomić, P. Jambreč, M. Župančić, I. Ginić, I. Magdalenić, D. Đošić, D. Rihtman-Auguštin, Z. Perković, S. Dakić, A. Raič, I. Baučić, R. Lukić, R. Boreli, V. St. Erlich, R. First-Dilić, E. Dilić, A. Milić i M. Ahtik).

Broj 35-36 sadrži priloge o konfliktnim odnosima u ruralnom i urbanom prostoru (priloge su priredili S. Šuvar, A. Raič, V. Đurić, V. Puljiz, S. Dakić, F. Kritovac - Z. Perković, D. Seferagić i M. Richter).

Tematski broj 37-38 bavi se staračkim domaćinstvima i starim ljudima u selu a priredio ga je Svetozar Livada (u njemu nalazimo priloge S. Livade, R. Petrović, V. St. Erlich, N. Smolić-Krković - D. Milinković - A. Lisinski, V. Đurića, P. Manojlovića i Lj. Mitrovića).

Braku, porodici i srodstvu u selu posvećen je broj 40-42, koji je uredila Ruža First-Dilić (autori priloga bili su R. First-Dilić, Z. Golubović, Z. Rajković, S. Pintarić, N. Vujošević). Na kraju tog sveska blok je o kućnim zadrugama i njihovim reliktima u našem selu, koji je nastavljen u 43. broju časopisa (o našim kućnim zadrugama pisali su O. Burić, C. Kostić, V. Vujačić, B. Petroska, a potom E. Sicard, O. Mandić, B. Stojsavljević, S. Dubić, C. Kostić, M. Barjaktarović, S. Šuvar, R. First-Dilić, M. Marković i V. Čulinović - Konstantinović). K tome, u ovom se tematskom broju nalazi blok priloga u kojima su o seoskoj porodici pisali autori iz drugih zemalja: B. Galeski (Poljska), N. Eizner (Francuska), B. Deenen (SR Njemačka), S. Švecova (Slovačka), C. Barberis (Italija), M. Cernea (Rumunjska), J. H. Sas (Mađarska), G. A. Kooy (Nizozemska).

Tema o mješovitim gospodarstvima i seljacima-radnicima privlačila je velik interes ruralnih sociologa. Tome je posvećen broj 46. časopisa (u njemu su objavljeni prilozima S. Krašovca, C. Barberisa, V. Cvjetičanina, J. Sparavala, M. Štambuk i D. Galaja).

Konačno, broj 49-50, pretposljednji u „zelenoj seriji“ časopisa, posvećen je seoskoj omladini (autori su priloga R. First-Dilić, E. Dilić, V. Kolarić - R. Supek, A. Petak, M. A. Mihovilović, I. Šiber, Š. Bahtijarević, K. Prpić i W. P. Kuvlesky). Tom prigodom objavljena je bibliografija radova o položaju, ponašanju i orijentaciji seoske omladine koju je priredio urednik broja Edhem Dilić.²⁶

Ovaj prilog o pokretanju i rezultatima prvog razdoblja izlaženja „Sociologije sela“ nastojali smo potkrijepiti osnovnim zapažanjima o društvenom kontekstu, istraživačkim projektima, a osobito podacima o glavnim priložima te autorima od kojih danas, uključujući prvog glavnog i odgovornog urednika, mnogi nisu živi. Htjeli smo na taj način svratiti pažnju na usmjerenost i domete te pionirske generacije naših ruralnih sociologa. Smatramo da nije neskromno reći kako se, kada je riječ o časopisu *Sociologija sela*, radilo o iznimno vrijednom intelektualnom pothvatu male zagrebačke skupine ruralnih istraživača koji je obogatilo našu društvenu znanost i pomogao u razumijevanju ne samo procesa u selu nego i ukupnog društvenog konteksta u kojem su djelovali.

Literatura²⁷

1. Bićanić, R. (1951). *Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji (1750.-1860.)*. Zagreb: JAZU.
2. Bićanić, R. (1964). Le passage du seuil de développement économique: conditions préalable et effets ultérieurs sur le plan social. *Revue internationale des sciences sociales*, No 2.
3. Cuisenier, J. i Kostić, C. (1965). Sociološka anketa u selima Jugoslavija. *Sociologija sela*, 10: 66-67.
4. Livada, S. i Perović, B. M. (urednici) (1974). *Društvene promjene u selu*. Zagreb: Centar za sociologiju sela Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Biblioteka Sociologije sela br. 3.
5. Družić, G. (2004). *Hrvatska obratnica*. Zagreb: Golden mareting - Tehnička knjiga.
6. Gelo, J., Akrap, A. i Čipin, I. (2005). *Temeljne značajke demografskog razvitka Hrvatske (Bilanca 20. stoljeća)*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
7. Marković, P. (1974). *Migracije i promene agrarne strukture*. Zagreb: Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Biblioteka Sociologije sela br. 4.

²⁶ Zahvaljujući bogatom sadržaju, istaknutim autorima te vrijednim priložima časopis je postao poznat u znanstvenim krugovima kako u nas tako i u svijetu. U tom smislu zanimljivo je spomenuti da je među inozemnim pretplatnicima časopisa bila i kineska ambasada u Beogradu.

²⁷ U ovom popisu literature ne navodimo brojeve „Sociologije sela“, osim onih na koje se prilikom referiranja na pojedine objavljene priloge izričito pozivamo.

8. Mendras, H. (1986). *Seljačka društva. Elementi za jednu teoriju seljaštva*. Zagreb: Globus.
9. Mirković, M. (1937). *Održanje seljačkog posjeda*. Zagreb: Hrvatska naklada.
10. Petak, A. (Ur.) (2004). *Institut za društvena istraživanja u Zagrebu 1964.-2004.* Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
11. Petak, A. (Ur.) (2005). Okrugli stol „In memoriam Stipi Šuvaru“, utemeljitelju „Sociologije sela“. *Sociologija sela*, 170: 857-968.
12. Puljiz, V. (1977). *Eksodus poljoprivrednika*. Zagreb: Centar za sociologiju sela, grada i prostora Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Biblioteka Sociologije sela br. 5.
13. Puljiz, V. (2003). In memoriam Henri Mendrasu (1927.-2003.): odlazak barda europske ruralne sociologije. *Sociologija sela*, 161/162: 309-316.
14. Šuvar, S. (1973). *Između zaseoka i megalopolisa*. Zagreb: Centar za sociologiju sela Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Biblioteka sociologije sela br. 1.
15. Šuvar, S. (1966). Osnovne karakteristike i uvjeti područstvljavanja zemlje u Jugoslaviji. *Sociologija sela*, 11/12: 5-80.
16. Šuvar, S. (Ur.) (1972). *Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji (Zbornik teorijskih i metodoloških radova)*. Zagreb: Centar za sociologiju sela Instituta za društvena istraživanja. Biblioteka Sociologije sela br. 2.

Vlado Puljiz

Faculty of Law, University in Zagreb (retired), Croatia

e-mail: vlado.puljiz@zg.htnet.hr

Rural Sociology Journal - Founding and the First Twelve Years (1963 - 1975)

Abstract

This paper is about the founding and the first 12 years of publication of the journal *Rural Sociology*.

In the introduction, the author examines the social context in the 1960s when the journal was founded. In the second part he points to some crucial rural-sociological research from the 1960s and the 1970s carried out by research associates of the Department (Centre) of rural sociology. The results of the research showed that rural population opposed the socialist project of collective farming and common ownership. It was therefore necessary to change that model gradually and direct it towards competent and productive individual agricultural households as leaders of modern agriculture and village.

The author also refers to the changes in the Editorial Board, institutional framework of the journal, its content and remarkable foreign contributors whose work it published. Key topics and articles which marked the first twelve years of *Rural Sociology* are singled out.

In the conclusion, the author agrees with the common view that *Rural Sociology* in those years greatly contributed to a better understanding of social processes in the village and the foundation and development of rural sociology in these parts.

Key words: *Rural Sociology*, foundation and the social context, rural sociology research, Editorial Board, foreign contributors, principal topics, remarkable articles.